

ОЛЕКСАНДР МИХАЙЛИК

СТАРОВИННІ ХРАМИ МІСТ І МІСТЕЧОК ЖИТОМИРЩИНИ

фотоальбом

Київ-2019

Видання містить історичні дані щодо збереженої сакральної спадщини міст та містечок Житомирщини. Подано інформацію та зображення історичних православних, старообрядницьких, римо-католицьких, лютеранських храмів та синагог.

Представлено також втрачені об'єкти церковної архітектури.

Книга розрахована на усіх, хто цікавиться історичним краєзнавством та архітектурою України.

Редактор І.С.Однопозов

Зміст

<i>Вступ.....</i>	<i>3</i>
<i>Частина 1. Православні храми.....</i>	<i>12</i>
<i>Частина 2. Католицькі та лютеранські храми.....</i>	<i>58</i>
<i>Частина 3. Втрачені храми.....</i>	<i>92</i>
<i>Частина 4. Синагоги.....</i>	<i>118</i>
<i>Використані джерела.....</i>	<i>124</i>

Підготовлено до друку 10.04.2019. Формат 84x60_{1/16}. Цифровий друк. Гарнітура arial black, calibri. Папір крейдований. Наклад 100 прим.

© О.С.Михайлик, текст, фото, макет, обкладинка, 2010-2019 рр.

Вступ

Історія сакральної спадщини Житомирщини є віддзеркаленням долі України, коли у історичні періоди українські землі були розділені між сусідніми державами. 1667 р. край, за Андрусівським перемир'ям, відійшов до Речі Посполитої. 1793 р., внаслідок Другого поділу Польщі, Житомирщину було приєднано до Російської імперії. Події наклали свій відбиток на архітектуру храмів.

Територія сучасної Житомирщини за часів Російської імперії була розділена між двома губерніями – більша частина належала до Волинської (Житомирський, Новоград-Волинський, Овруцький та Рівненський повіти), а південна і частково східна частини – до Київської (Бердичівський, Радомисльський, Сквирський повіти). Невеличка частина нинішнього Любарського району (два села у його південній частині) належала до Літинського повіту Подільської губернії.

Житомирський повіт включав сучасні Андрушівський (частково), Бердичівський (частково), Житомирський, Ємільчинський (частково), Коростенський (частково), Коростишівський (невелику частину), Любарський (частково), Пулинський (частково), Романівський (частково), Хорошівський (більшу частину), Черняхівський (більшу частину) райони. Новоград-Волинський повіт – сучасні Баранівський, Ємільчинський (більшу частину), Любарський (більшу частину), Новоград-Волинський (більшу частину), Пулинський

(частково), Романівський (частково) райони. Овруцький повіт – сучасні Коростенський (частково), Лугинський, Малинський (частково), Народицький, Новоград-Волинський (невелику частину), Овруцький, Олевський райони. Рівненський повіт – невелику частину сучасного Новоград-Волинського району.

Щодо Київської губернії, то Бердичівський повіт включав частини сучасних Андрушівського, Бердичівського та Ружинського районів. Радомишльський повіт – сучасні Брусилівський (крім південно-західної частини), Коростенський (частково), Коростишівський (більшу частину), Малинський (частково), Черняхівський (частково) райони. Сквирський повіт – Брусилівський (південно-західну частину), Коростишівський (південну частину), Попільнянський та Ружинський (частково) райони.

Сакральна спадщина Житомирщини репрезентує різні історичні епохи – від часів Русі до останніх років існування Російської імперії. Найдавнішою пам'яткою є Свято-Василівська церква в Овручі. Це єдина пам'ятка часів Русі на Житомирщині та один із 16 храмів, зведених за Руської доби, що збереглися в Україні. Другим за віком храмом є Миколаївська церква в Олевську. Це - не лише одна з небагатьох мурованих церков XVI ст. в Україні, а й єдиний оборонний храм на території області.

Подальший період польського панування не сприяв мурованому будівництву. Якщо в Києві та на Полтавщині й Чернігівщині у XVII-XVIII ст. розквітло українське бароко, яке і сьогодні представлено десятками збережених храмів у містах та містечках, то сучасна Житомирщина

залишилася осторонь цих процесів. Тут не зустріти цегляних храмів у стилі українського бароко – їх просто ніколи не споруджували. У XVIII ст. у містах та містечках будували численні костели. У селах продовжували зводити сотні дерев'яних храмів, що відображали риси традиційної народної сакральної архітектури. Навіть напередодні розпаду Російської імперії таких храмів було чимало.

Масове будівництво цегляних православних храмів почалося саме після 1793 р., коли Правобережна і Лівобережна Україна об'єдналися, хай і у складі Російської імперії. На той час в імперії панував класицизм, тому храми першої половини XIX ст. мали виразно класичні форми. Проте в цей період на Житомирщині будували ще дуже мало цегляних храмів, тому згаданий стиль майже не представлено (споруджено лише 12 церков). Із середини XIX ст. на зміну класицизму прийшов «російсько-візантійський» або «єпархіальний» стиль. На особливостях сакрального будівництва принципово позначилися два важливі нормативні документи – указ Синоду від 25 грудня 1800 р., який прописує, що «общим правилом при сооружении церквей приемлется, чтобы церкви строемы были каменными», та указ від 22 січня 1801 р. про заборону будівництва дерев'яних церков на місці згорілих (його скасували лише 1835 р.). Наступним кроком було видання у 1824, 1838 та 1844 рр. альбомів зі «зразковими» (типовими) проектами храмів, які слід було будувати. Саме у другій половині XIX ст. в краї активізувалося церковне будівництво.

Тож перебування Волині у складі Російської імперії – час, коли держава доволі активно впроваджувала на нещодавно приєднаних землях власні архітектурні стилі та смаки.

Найяскравішим прикладом цього є Спасо-Преображенський кафедральний собор у тодішньому губерньському місті Житомирі. Російська імперія таким чином стилістично підкреслювала свою присутність на землях, що увійшли до її складу. Адже подібні явища спостерігалися не лише в Правобережній Україні, а й у Білорусі, Литві та Польщі.

Характерно, що цегляні храми за часів Російської імперії будують не лише у губерньському Житомирі чи повітових містах, яких тут було чотири – Бердичів, Новоград-Волинський, Овруч, Радомишль. Деякі містечка, здебільшого ті, що мали промисловість (цукрові та порцелянові заводи), також будували цегляні храми. І все-таки поза містами церков із цегли було небагато.

За даними єпархіальних видань 1913-1914 рр., присвячених храмам Волині та Київщини, у містах і містечках (сучасних містах та селищах міського типу; частина теперішніх міст була містечками; частина колишніх містечок нині є селищами міського типу, а частина має статус сіл, тож є поза нашим дослідженням) Житомирщини в її теперішніх межах існувало 69 парафіяльних чи цвинтарних храмів. Окрім того, було 13 будинкових церков, що розміщувалися в приміщеннях різних установ, та 8 окремих каплиць. У Житомирі також була одна єдиновірча (старообрядницька) церква. У Житомирі діяло два чоловічі монастирі, у Городниці, Любарі та Овручі – по одному жіночому. У монастирях було п'ять окремо розташованих храмів та два будинкових. Три з них були цегляними, два дерев'яними. Один храм було споруджено за часів Русі (Свято-Василівська церква в Овручі), два – у другій половині XIX ст. та два – на початку XX ст.

Прикметно, що лише 22 храми з 69 парафіяльних були цегляними. У повітових містах та містечках (у межах теперішньої Житомирщини) таких храмів було: в Житомирському повіті – 10, Новоград-Волинському – 4, Овруцькому – 3, Бердичівському – 3, Радомисльському – 1, Сквирському – 1.

У Житомирі було 7 цегляних храмів, Новограді-Волинському – 2, Овручі – 2, Бердичеві – 3, Радомислі - 1. При цьому, на усі містечка припадало 7 цегляних парафіяльних церков (у Андрушівці, Баранівці, Мирополі, Олевську, Ружині, Червоному та Чуднові). З 8 каплиць цегляних було 2. У більшості містечок були лише дерев'яні храми, хоч такі існували навіть у Житомирі. Прикметно, що старообрядницька церква була дерев'яною. Щодо часу будівництва парафіяльних храмів, то у XVI-XVII ст. було споруджено 2 церкви, у XVIII – 16, у XIX – 39 та на початку XX ст. – 12 храмів.

Окрім православної, Житомирщина має значну римо-католицьку спадщину. Історично склалося так, що й на початку XXI ст. Житомирська область має найбільшу кількість польського населення серед усіх регіонів України. Тож, з огляду на ці історичні особливості, у краї завжди було багато костелів. На час розпаду Російської імперії лише у містах та містечках налічувалося близько 25 костелів та каплиць. Переважна більшість з них були цегляними. Найбільше католицьких храмів мав губернський Житомир. Іншим важливим католицьким осередком був Бердичів де, окрім костелів, існував монастир. Костели були в усіх повітових містах та у більшості містечок. Прикметно, що у містечках костели постали вже на межі XIX-XX ст., хоча початок будівництва припадає на другу половину XVIII ст.

На час розпаду Російської імперії католицькі храми і каплиці існували у таких містах та містечках: Житомир, Бердичів, Брусилів, Городниця, Довбиш, Емільчин (нині Ємільчине), Кам'яний Брід, Коростишів, Кутузове (давніше Горошки, нині Хорошів), Любар, Малин, Миропіль, Народичі, Новоград-Волинський, Овруч, Олевськ, Радомисль (нині Радомишль), Ружин, Чуднів.

Житомирщина мала велику німецьку громаду. Тож за доби Російської імперії діяли храми німецької євангелічної церкви (кірхи). Відомо про функціонування храмів у Житомирі (громада досі існує), Коростишеві (споруду втрачено) та Радомишлі, де немає громади і храм давно не діє за призначенням.

Житомирщина має і юдейську духовну спадщину. Більшість міст та містечок за часів Російської імперії мали синагоги. Частина з них втрачено у ХХ ст. Синагогу в Житомирі зруйновано 2013 р., на тому місці зведено нову молільню. Збереглися історичні юдейські храми у Бердичеві (три; одна з синагог діє) та Городниці (одна; у приміщенні селищна рада).

Доля краю у радянський час позначилася і на долі православних та католицьких храмів. Майже усі вони були закриті, більшість – знищено. Ті, що вціліли, зазвичай використовувалися не за призначенням – у них влаштовували кінотеатри, клуби, музеї, магазини, склади, цехи заводів та фабрик. Найбільше було знищено дерев'яних храмів – з 46 збереглося лише 7 (6 православних та 1 старовірський). Нині міські дерев'яні храми можна побачити лише у Житомирі (два храми), а серед містечок – у Гришківцях,

Ємільчиному, Лугинах, Любарі (Юрівці), Чоповичах. Усі дерев'яні монастирські храми знищено. Краще збереглися цегляні храми – з 22 вціліло 13 (6 у Житомирі, 2 у Бердичеві, по 1 у Баранівці, Олевську, Радомишлі, Червоному, Чуднові). З монастирських церков збереглися дві цегляні – у Городниці (є монастирською і нині) та Овручі (нині є парафіальною).

Втрачено усі історичні православні церкви у таких містах та містечках: Андрушівка, Брусилів, Великі Коровинці, Іванопіль, Кам'яний Бід, Корнин, Коростень, Коростишів, Малин, Миропіль, Народичі, Новоград-Волинський, Пулини, Романів, Ружин, Хорошів, Черняхів. У Любарі з семи церков збереглася лише одна. У Чуднові з шести дерев'яних і цегляного храму зберігся лише останній. У Радомишлі з двох дерев'яних і цегляної церков збереглася цегляна.

Зазнала втрат і католицька спадщина. Зникли костели у Брусиліві (підірваний 1978 р.), Довбиші, Кам'яному Броді (каплиця), Народичах, Новограді-Волинському (підірваний 1935 р.), Овручі (чудовий католицький костел знищено у 1930-х рр.), Олевську, Радомишлі, Чуднові. Вцілілі костели були цехами заводів, кінотеатрами, спортивними залами шкіл, клубами.

У 1980-1990-х рр. храми, що збереглися, було передано вірянам – православним та римо-католицьким громадам, які відродили духовне життя та відреставрували їх після багаторічного запусіння або використання не за призначенням. Проте одна з католицьких

каплиць (каплиця Св. Миколая) у Житомирі досі є занедбаною. Один з храмів Житомира (церква Покрови Пресвятої Богородиці на Охрімівій Горі) також досі використовується не за призначенням. Лише у 2010-х рр. (після багаторічного використання як музейне приміщення) знову стала діючою Хрестовоздвиженська церква. Кірха у Радомишлі є житловим будинком, а фрагменти стін католицької каплиці у тому ж Радомишлі увійшли в об'єм будівлі районного будинку культури.

Станом на 2019 р. з 23 районних центрів краю старовинні храми збереглися у 13 – Житомирі, Баранівці, Бердичеві, Ємільчиному, Коростишеві, Лугинах, Любарі, Малині, Овручі, Олевську, Радомишлі, Ружині, Чуднові. Втрачено усі історичні храми у 9 районних центрах: Андрушівці, Брусилові, Коростені, Народичах, Новограді-Волинському, Пулинах, Романові, Хорошеві, Черняхіві. Лише у Попільні, яка за часів Російської імперії була невеличким пристанційним селищем, до 1917 р. не існувало храму.

Збереглися 23 старовинні православні церкви (з них 16 цегляних та 7 дерев'яних), 12 католицьких костелів, а також дві католицькі каплиці і дві лютеранські кірхи. Костели збереглися у Житомирі, Бердичеві, Городниці, Ємільчиному, Коростишеві, Любарі, Малині, Мирополі, Ружині.

Однією з особливостей Житомирщини є те, що у деяких містах та містечках збереглися лише старовинні католицькі храми (Коростишів, Малин, Миропіль, Ружин). Загалом до нас дійшло 32% православних храмів, у т.ч. 68% цегляних та 15,5% дерев'яних. Католицьких – 55%.

Наостанок декілька слів про створення цієї книги. Праця є даниною родовому корінню автора цих рядків, яке походить з Житомирщини. Вона продовжує тему, розпочату автором фотоальбомом «Старовинні храми Київщини» (2017). Головна відмінність – у книзі, присвяченій Київщині, зафіксовано храми в усіх населених пунктах. Натомість видання про Житомирщину охоплює лише міста та містечка, аби репрезентувати збережену сакральну спадщину саме міських поселень краю. У книзі вміщено фото та історичну довідку про кожен із храмів. Окремий розділ присвячено втраченим храмам Житомирщини – під кожним зображенням вміщено присвяту споруді та час будівництва і, якщо відомо, знищення. В останньому розділі йдеться про синагоги. Вміщено зображення збережених та втрачених юдейських храмів, зазначено час будівництва та знищення.

Основними джерелами інформації була довідкова література, що випускалася Київською та Волинською єпархіями: книги «Историко-статистическое описание церквей и приходов Волынской епархии» Миколи Теодоровича, «Памятная книжка Киевской епархии на 1913 г.» та «Справочная книга о приходах и монастырях Волынской епархии» Миколи Переверзева. Використано польськомовну енциклопедію «Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich». Також використано сучасні інтернет-ресурси, присвячені історії Житомира та його храмів.

Автор висловлює щире подяку Ємельчинському історико-краєзнавчому музею за надане фото та історичні матеріали.

Частина 1. Православні храми Житомир Преображенський собор

Кафедральний собор. Храм зведено на місці зруйнованої василіанської церкви, спорудженої у 1771 р.

Собор було зведено за «Височайшим повелінням» імператора Олександра II впродовж 1866-1874 рр. на кошти, виділені з державної казни. Архітектори К. Рахау, Е. Жибер, В. Шаламов. Розписи здійснив художник М. Васильєв. Собор освячено 30 серпня 1874 р. Храм споруджено у російсько-візантійському стилі з рисами давньоруської архітектури XI-XII ст. Висота собору 53 м. Храм вміщує близько 3 тис. вірян. Має 4 престоли – головний, правий Св. Олександра Невського, лівий Св. князя Володимира та Св. Анастасії Римлянини. Шатрове завершення дзвіниці та цибулясті главки бань перенесені з традиційної російської сакральної архітектури.

В художньому оформленні інтер'єрів собору закладена ідея показу мінеральних багатств Волині, використані граніти та лабрадорити Житомирщини. В інтер'єрі зберігся настінний олійний живопис XIX ст.

Пам'ятка архітектури національного значення.

Преображенський собор, м. Житомир. Фото 2019 р.

Собор Архистратига Михаїла

Первісно церква Архистратига Михаїла. Споруджена 1856 р. коштом житомирського купця Михайла Хаботіна. Будівництво храму коштувало 37 тис. крб. Після смерті Михайла Хаботіна його було поховано у храмі (останки 1960 р. винесено і перепоховано у невідомому місці).

Храм споруджено з елементами російсько-візантійського стилю. Собор двопрестольний – перший престол Св. Архистратига Михаїла, другий – Воздвиження Чесного Хреста. З 1917 р. церква діяла як храм Української автокефальної православної громади. З 1927 р. храм тривалий час використовувався не за призначенням – як склад. 1941 р. храм повернули вірянам, він залишався діючим до 1960 р. Після закриття були знесені малі куполи і зруйнована дзвіниця. Собор був частково перероблений під службові приміщення. Тривалий час тут перебувало обласне товариство «Знання», а згодом ляльковий театр. 21 листопада 1991 р. приміщення храму повернуто релігійній громаді. Було здійснено ретельну реставрацію споруди.

В 2017 р. біля собору встановлено пам'ятник Івану Огієнку. У храмі було охрещено майбутнього видатного піаніста Святослава Ріхтера. З часів будівництва збереглися два фрагменти настінних розписів.

Пам'ятка архітектури місцевого значення.

Собор Архистратига Михаїла, м. Житомир. Фото 2018 р.

Церква Успіння Божої Матері

Церкву було споруджено впродовж 1861-1882 рр. у декілька етапів. 1861 р. до старого дерев'яного храму Успіння Пресвятої Богородиці, зведеного ще 1700 р., прибудовано цегляні дзвіницю та трапезну. 1874 р. стару дерев'яну церкву розібрано. Того ж 1874 р. закладено будівництво цегляного храму, за проектом губернського архітектора Липицького. Будівництво здійснювалося під керівництвом архітектора Вормса. 1878 р. архітектор Дейнека вніс низку значних змін у початковий проект. Храм було завершено і освячено 10 серпня 1882 р. Церква двопрестольна: головний – Успіння Божої Матері та другий – Св. Миколая Чудотворця.

У храмі зберігалася чудотворна ікона Божої Матері й щороку 15 серпня ікона обносилася хресним ходом вулицями міста. Традицію відновлено 2002 р. Ікона написана у XVII ст. і є копією давнішої ікони XVI ст., що зберігалася у Барському монастирі на Поділлі.

Храм було закрито 1935 р. При закритті ікону вдалося заховати. Служба у церкві поновилася 1941 р. 1961 р. храм було закрито вдруге і пристосовано під архів. На час другого закриття, у 1961 – 1992 рр., ікона перебувала у Преображенському соборі. 1992 р. служба у церкві поновилася.

1907 р. у храмі було охрещено Олега Кандибу – майбутнього видатного поета та археолога Олега Ольжича. Про це сповіщає встановлена на фасаді церкви меморіальна дошка.

Пам'ятка архітектури місцевого значення.

Церква Успіння Божої Матері, м. Житомир. Фото 2019 р.

Церква Воздвиження Хреста Господнього

Зведена 1897-1900 рр. на місці більш давньої дерев'яної церкви, спорудженої у XVII ст. З ініціативи тодішнього протоієрея Олександра Селецького було розпочато збір коштів та зібрано 3 тис. крб. Цього було недостатньо, тож Священний синод Російської православної церкви виділив 62890 крб на будівництво храму. Церкву споруджено за проектом житомирського міського архітектора, академіка архітектури Адама-Арнольда Енша.

Храм було закладено 1897 р., а освячено 10 грудня 1900 р. архієпископом Волинським і Житомирським Модестом (Стрільбицьким).

Храм діяв до 1930-х рр., а поновилося богослужіння 1942 р. Проте вже 1944 р. церкву було знову закрито, а майно передано Преображенському собору. В приміщенні храму міська влада розмістила галантерейну базу.

1970 р. церкву передано Житомирському обласному краєзнавчому музею. 1987 р. у приміщенні храму відкрито Музей природи – відділ природи Житомирського обласного краєзнавчого музею.

8 вересня 2011 р. церкву повернули вірянам. 22 вересня 2012 р., після реставрації, храм було освячено.

Пам'ятка архітектури місцевого значення.

Церква Воздвиження Хреста Господнього, м. Житомир. Фото 2019 р.

Церква Покрови Пресвятої Богородиці

Споруджена 1899-1902 рр. на Охримовій Горі, на місці стародавнього кладовища. Церкву було збудовано двопрестольною – верхній престол присвячено Покрові Пресвятої Богородиці, нижній (печерний) – Преподобному Серафиму Саровському.

Храм закладено 9 серпня 1899 р., завершено 1902 р. У церкві було влаштовано усипальницю, навколо храму сформувалося кладовище, що вважалося престижним місцем поховань.

Храм було закрито у радянський час. Цвинтар навколо храму знищено. У приміщенні колишнього храму розміщено артіль «Червоний цвяховик».

Церква досі використовується не за призначенням. У приміщенні храму діють майстерні УТОС.

Пам'ятка архітектури місцевого значення.

Церква Покрови Пресвятої Богородиці, м. Житомир. Фото 2019 р.

Церква Св. Апостола Якова

Храм було споруджено 1837 р. коштом княгині Ольги Потьомкіної. Церква офіційно вважалася цвинтарною. До 1869 р. була приписною до Преображенського собору. Церква неодноразово добудовувалася.

1866 р. було споруджено нову віттарну частину. 1882 р. зведено дзвіницю. 1884 р. прибудовано притвор. 1903 р. храм було подовжено.

Пам'ятка архітектури місцевого значення.

Церква Св. Апостола Якова, м. Житомир. Фото 2019 р.

Церква Св. Миколая

Храм у місцевості Смолянка було зведено 1889-1896 рр. Знаходиться на Смолянському кладовищі. Церкву збудовано коштом житомирянина Семена Матлахова на місці поховання його дружини Варвари. 1889 р. було розпочато спорудження церкви, поставлено зруб на кам'яному фундаменті, проте будівельні роботи тоді зупинилися. Лише 1896 р. храм було добудовано і 22 жовтня 1896 р. освячено. Церква двопрестольна – верхній літній храм на честь Св. Миколая Чудотворця, на нижньому поверсі – теплий храм на честь Св. Великомучениці Варвари.

1922 р. представники радянської влади почали вилучення церковних цінностей. 1927 р. у храмі сталася пожежа. Наприкінці 1930-х рр. церква Св. Миколая разом із церквою Св. Апостола Якова лишилася єдиними з діючих храмів Житомира. Напередодні початку 2-ої Світової війни священиків з храму Св. Якова було переведено у церкву Св. Миколая і невдовзі репресовано – страчено або вислано. Храм залишився без священиків, хоча закрито його не було. Релігійне життя тим часом підтримувалося. Парафіяни приходили у спорожнілу церкву і молились підпільно.

З початком нацистської окупації Житомира 1941 р. у храмі відновилась служба і більше не припинялась. 2012 р. розпочалася реконструкція церкви. Було встановлено нові бані. У середині 2010-х рр. храм реконструйовано та зовні обкладено цеглою.

Пам'ятка архітектури місцевого значення.

Церква Св. Миколая на Смолянському кладовищі, м. Житомир. Фото 2019 р.

Церква Покрови Пресвятої Богородиці (первісно Господа Ісуса Сладчайшого)

Церкву Господа Ісуса Сладчайшого у селі Крошня (з 1971 р. у складі Житомира, нині один із мікрорайонів міста) було закладено 1912 р. , завершено 1914 р.

Згодом було змінено присвяту храму з Господа Ісуса Сладчайшого на Покрови Пресвятої Богородиці.

Церкві передував будинковий храм Св. В'ячеслава та Людмили. Його було відкрито 1889 р. у приміщенні чесько-православної школи.

Пам'ятка архітектури місцевого значення.

Церква Покрови Пресвятої Богородиці, м. Житомир. Фото 2018 р.

Церква Покрови Пресвятої Богородиці (старообрядницька)

У 1825 р. поморські росіяни-старовіри (безпоповці), які оселилися у Житомирі в 1820-х рр. у місцевості Каракулі, придбали в купця Карпельова будинок, де обладнали молільню. Коли 1874 р. у місті було завершено будівництво Спасо-Преображенського собору, старообрядець, купець 1-ої гільдії Кипріян Лашков, який був головним підрядником на спорудженні собору, отримав дозвіл використати будівельні рештування як матеріал для реконструкції та розширення старовірської церкви. 1875 р. він отримав дозвіл від імператора Олександра II влаштувати купол над церквою. Мала присвяту Св. Ігнатію.

У 1884 р. було отримано дозвіл на будівництво господарських споруд. З будівельних рештувань також був прибудований притвор церкви, розширено молитовний зал і зведено купол з хрестом восьмикутної форми (вперше в історії Російської імперії). У 1906-1908 рр. коштом громади побудовано школу для дітей старообрядців. 1914 р. поряд із храмом була зведена 21-метрова цегляна дзвіниця (втрачена у радянський час, нині відбудована, на ній дата «1914»).

Церква не була зруйнована у радянський час і нині є однією із двох збережених дерев'яних храмів міста (інша – церква Св. Миколая на Смолянці) та однією із семи дерев'яних – на Житомирщині.

Пам'ятка архітектури місцевого значення.

Старобрядницька церква Покрови Пресвятої Богородиці, м. Житомир. Фото 2019 р.

Баранівка

Церква Різдва Богородиці

Церкву Різдва Богородиці у містечку (з 2000 р. – місті) Баранівка було споруджено впродовж 1803-1830 рр. коштом місцевої громади. Цим пояснюється така велика тривалість будівництва – 27 років. 1855 р. поряд із храмом було споруджено дерев'яну дзвіницю, вкриту гонтом.

Нетиповим є той факт, що цегляний храм було споруджено в містечку – у першій половині XIX ст. подібне траплялося вкрай рідко. Баранівка є одним із небагатьох містечок краю, де у XIX ст. було споруджено цегляну церкву. Будівля має риси класицизму, що також є великою рідкістю для Житомирщини.

Храм діяв з часів 2-ої Світової війни, залишаючись діючим і у 1940-1980-х рр. У радянський час було зруйновано дзвіницю храму.

Церкву реконструйовано у 2000-х рр. Відновлено іконостас та інтер'єри. Храм після ремонту було освячено 22 листопада 2013 р.

Пам'ятка архітектури місцевого значення.

Церква Різдва Богородиці, м. Баранівка. Фото 2018 р.

Бердичів

Свято-Троїцька церква

Церкву було споруджено у 1834-1836 рр. протоієреєм Сильвестром Липським. Місце у передмісті Загребелля було передбачене ще планом міської розбудови 1825 р. Церква прийшла на зміну давнішому дерев'яному храму, який було зведено 1759 р.

Церкву споруджено у стилі класицизму. Споруда хрещата у плані, входи із західного, південного та північного боків оздоблено колонадами. У храмі три престоли: центральний – Святої Трійці, правий – Покрови Пресвятої Богородиці, лівий – преподобного Сергія Радонезького.

У 1920-х рр. богослужіння у храмі припинилося. Церква багато років використовувалася як склад, стайні. Було знищено іконостас, забілено розписи.

За часів німецької окупації, 15 лютого 1942 р., богослужіння в храмі відновлено. У серпні 1944 р. тут започатковано парафію, а у серпні 1945 р. проведено першу службу. Відтоді храм жодного разу не закривався.

Рідкісний зразок храмового класицизму на Житомирщині.

Пам'ятка архітектури місцевого значення.

Свято-Троїцька церква, м. Бердичів. Фото 2019 р.

Свято-Миколаївський собор

Собор (первісно церкву) зведено у 1906-1908 рр. на місці давньої дерев'яної церкви, збудованої у 1748-1751 рр. коштом Варвари Радзивілл. Та церква була родовим храмом Радзивіллів. З 1794 р. вона була православною (доти – уніатською). Після будівництва 1832 р. Успенського собору церква з 1834 р. стала приписною до собору, кладовищенською.

Нова цегляна Свято-Миколаївська церква споруджена у стилі пізнього бароко, що нехарактерно для початку ХХ ст. За доби Російської імперії офіційно вважалася приписною до Успенського собору (його зруйновано 1936 р.).

Самостійним храмом став під час подій революції 1917-1920 рр. Діяв до 1938 р., коли був закритий і використовувався як зерносховище.

Богослужіння у храмі відновлено у лютому 1942 р. і більше не припинялося. З 1996 р. церква має статус собору.

Пам'ятка архітектури місцевого значення.

Свято-Миколаївський собор, м. Бердичів. Фото 2019 р.

Городниця

Георгіївський собор Свято-Георгіївського монастиря

Свято-Георгіївський монастир відомий із середини XVI ст. Під час Північної війни монастир та храм були спалені військами Петра I, а ченці загинули. 1774 р. на місці знищеного храму коштом парафіян було зведено дерев'яну церкву, яку оновлювали у 1861 та 1882 рр.

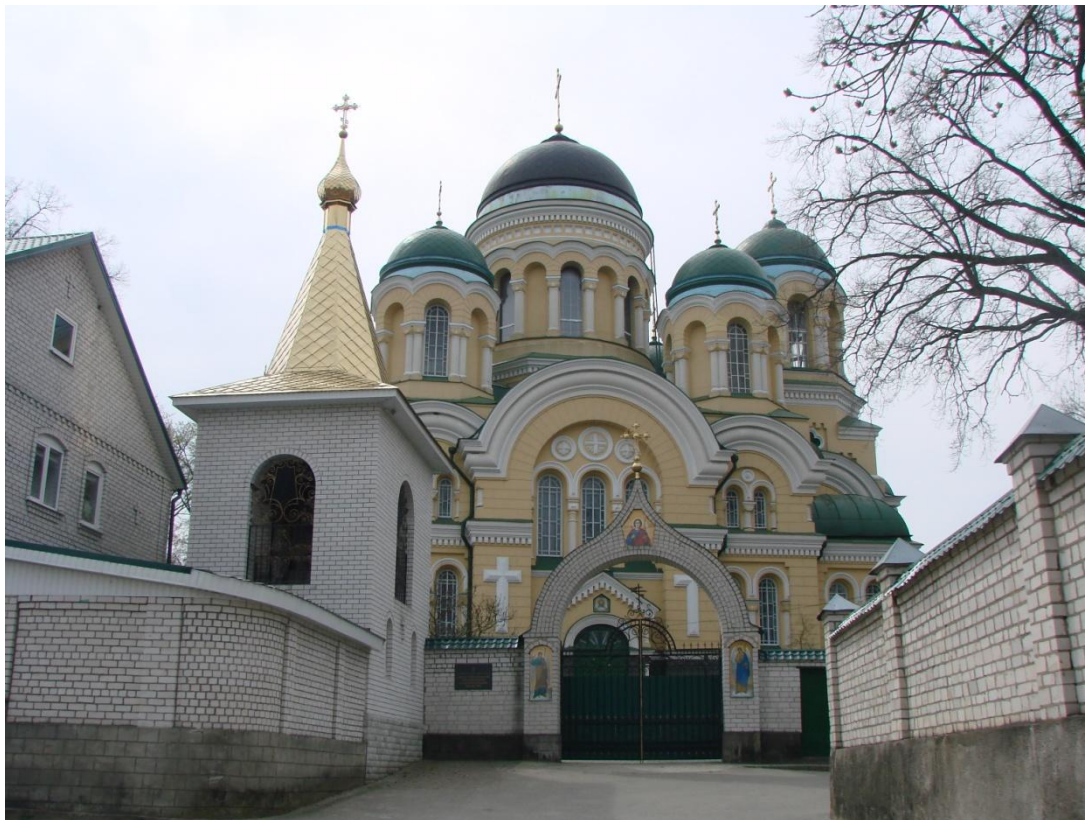
При цій церкві 1891 р. було засновано жіночий монастир. 1914 р. жіночу обитель скасовано, утворено чоловічий монастир. Монастир було закрито 1923 р.

Георгіївський собор споруджено у 1903-1912 рр. Закладено його 6 травня 1903 р. Основні роботи було завершено 1910 р. – під час ремонту покрівлі вже у наш час було знайдено напис «1910 р.». Остаточо завершено храм 1912 р.

Храм закрито у 1920-1930-х рр. У будівлі розміщувався склад льону. У 1945 р. вірянам з великими труднощами вдалося домогтися дозволу відновити службу в храмі як парафіяльному. Відтоді собор був діючим.

1979 р. було таємно відроджено чернече життя, коли парафію очолив чернець. 23 листопада 1989 р. монастир офіційно відкрито, 1994 р. він отримав статус ставропігійного (самоврядного) – тобто обитель підпорядковано безпосередньо митрополиту Київському.

Пам'ятка архітектури місцевого значення.

Георгіївський собор Свято-Георгіївського монастиря, смт Городниця. Фото 2018 р.

Гришківці

Свято-Димитрівська церква (первісно – Свято-Троїцька)

Свято-Троїцьку церкву споруджено у 1912-1913 рр. на місці давнішого храму, збудованого у 1775 р. та розібраного 1902 р. У Гришківцях також була цегляна каплиця з іконою Св. Миколая, приписана до храму.

Церкву було закрито у 1920-х рр., каплицю біля храму зруйновано у 1930-х рр.

Служба у храмі поновилася 1941 р., за часів нацистської окупації. 1962 р. храм було вкотре закрито. З церкви було знято куполи, у будівлі влаштовано клуб. 1992 р. храм повернули вірянами, з цього часу він діючий.

2000 р. було освячено головний престол Св. Димитрія, відтоді храм має присвяту Св. Димитрію Солунському. З 2003 р. було здійснено значні реставраційні роботи у храмі, також відбудовано втрачену каплицю.

Пам'яткоохоронного статусу не має.

Димитрівська церква (первісно – Троїцька), смт Гришківці. Фото 2018 р.

Ємільчине

Церква Різдва Пресвятої Богородиці (первісно Св. Миколая)

Церкву Св. Миколая зведено на місцевому кладовищі 1839 р. коштом власника містечка Аполлона Уварова та парафіян. Храм дерев'яний, з такою ж дзвіницею. Церква була збудована як парафіяльна, прийшовши на зміну храму Різдва Пресвятої Богородиці, що стояв у центрі містечка. Ця церква була зведена 1757 р. та згоріла 15 серпня 1830 р.

1872 р. у храмі Св. Миколая влаштовано новий іконостас, частково коштом поміщиці Анни Уварової, частково коштом парафіян. Після зведення 1894 р. у центрі містечка нової, великої дерев'яної церкви Різдва Пресвятої Богородиці (знищена 1935 р.), храм Св. Миколая офіційно став цвинтарним.

Церква діяла щонайменше з часів нацистської окупації Ємільчиного (з 1941-1942 рр.) і більше не закривалася. Храм було переосвячено на Різдва Пресвятої Богородиці. Нині обкладений цеглою та утеплений. Будівлю суттєво перебудовано.

Пам'яткоохоронного статусу не має.

Церква Різдва Пресвятої Богородиці, смт Ємільчине. Фото 2019 р.

Лугини

Церква Різдва Пресвятої Богородиці

Церкву Різдва Богородиці споруджено 1835 р. коштом парафіян та місцевого власника. Храм споруджено за наказом Синоду від 21 серпня 1830 р. Попередня церква згоріла від удару блискавки.

Храм було відремонтовано 1907 р. Церква має елементи класицизму, що є доволі рідкісним явищем для архітектури дерев'яних сакральних споруд.

Храм у радянський час діяв, починаючи з часів нацистської окупації краю (з 1941-1942 рр.) і більше ніколи не закривався. На початку 2010-х рр. стіни церкви було повністю обшито сайдінгом, що значно спотворило зовнішній вигляд історичної споруди.

Пам'ятка архітектури місцевого значення.

Церква Різдва Пресвятої Богородиці, смт Лугини. Фото 2018 р.

Любар (Юрівка)

Церква Воздвиження Хреста Господнього

Церкву Воздвиження Хреста Господнього у Юрівці, передмісті Любара, споруджено 1908 р.

Храм зведено на місці давнішої церкви, збудованої у 1791 р. коштом парафіян. При старій церкві 1881 р. було споруджено окремо розташовану дерев'яну дзвіницю.

У радянський час храм було закрито, перетворено на клуб, зі споруди знято куполи та дзвони. У 1990-х рр. служба у храмі поновилася, але куполи станом на 2019 р. не відновлено.

Є найбільшим дерев'яним храмом Житомирщини.

Пам'яткоохоронного статусу не має.

Церква Воздвиження Хреста Господнього, Юрівка, передмістя смт Любар. Фото 2018 р.

Овруч

Свято-Василівський собор

Мурований собор Св. Василя було споруджено близько 1190 р. князем Рюриком Ростиславичем. Він постав на місці старої дерев'яної церкви, за переказами, побудованої 997 р. князем Володимиром. Ймовірним архітектором храму вважається давньоруський зодчий Петро Милоніг. Церква була частиною палацового комплексу князя. Баня храму була позолочена, тому в народі церкву іноді називали «золотоверхою».

Храм було пошкоджено у 1240 р., а також 1321 р. У XVI ст. серед руїн була побудована дерев'яна церква, яка незабаром згоріла. Наступна дерев'яна церква, збудована на тому ж місці, в 1734 р. була розібрана через аварійний стан. 1848 р. впали склепіння старої будівлі. 1876 р. біля стін храму було споруджено каплицю Св. Василя, розібрану в 1900-х рр.

Церкву відбудовано видатним архітектором Олексієм Щусевим у 1907-1909 рр. Він реставрував храм, по цеглинці збираючи залишки північної стіни. Відбудовану церкву Св. Василя було освячено 3 (16) вересня 1911 р. На церемонії був присутній імператор Микола II. При храмі 1910 р. було створено жіночий монастир (діяв до 1935 р., з 1944 по 1959 р., відновлено у 1990-х рр.). 1990 р. храм освячено і відкрито для богослужінь. У соборі збереглися фрагменти фресок XII ст. Єдиний на Житомирщині храм часів Київської Русі.

Пам'ятка архітектури національного значення.

Собор Св. Василя, м. Овруч. Фото 2012 р.

Олевськ

Свято-Миколаївська церква

Свято-Миколаївську церкву в містечку (з 2003 р. – місті) Олевську було споруджено 1596 р. У одну зі стін храму вмуровано хрест, на якому зазначено дату 1618 р. Ймовірно, це рік добудови храму. Церква будувалася як оборонна, у стінах влаштовано вузькі вікна-стрільніці. Товщина стін становить 1,8 м. Первісно церква мала готичні форми та одну баню. Через пошкодження купола та стін не діяла у 1844-1864 рр. У 1864 р. храм було реставровано, добудовано чотири декоративні бані навколо головної. 1863 р. біля церкви було збудовано цегляну дзвіницю (втрачена у радянський час).

До 2-ої Світової війни храм було закрито. З повоєнного часу церква діюча.

Останню реставрацію здійснено 2007 р. Коштом вірян для ніш між вікнами-стрільницями було виготовлено мозаїчні ікони. Одна з найкраще збережених церков XVI ст. у країні та єдина церква XVI ст. на Житомирщині. Також це головна «візитівка» Олевська.

Пам'ятка архітектури національного значення.

Церква Св. Миколая, м. Олевськ. Фото 2013 р.

Радомишль

Свято-Миколаївський собор

Проект будівництва цегляного храму в Радомишлі складено 1875 р. архітектором Миколою Юргенсом. Будівництво собору розпочалося 1877 р., роботи було завершено 1882 р. Безпосередньо керував будівництвом архітектор Степан Рикачов. 13 (25) листопада 1883 р. храм було освячено київським митрополитом Платоном.

Храм будувався одночасно із Володимирським собором у Києві, розписи стін та стель дуже подібні до цього собору. Розписи було здійснено за ескізами Віктора Васнецова, Михайла Нестерова та Михайла Врубеля. Проте безпосередніми виконавцями були їх учні, адже собор у Радомишлі було розписано дещо раніше за київський.

У 1932-1933 рр. церкву закрито, у храмі влаштовано склад зерна. Тоді ж було знесено дзвіницю над бабинцем, яку більше не відбудовували. 1941 р., за нацистської окупації, службу в храмі було поновлено. Відтоді собор у Радомишлі жодного разу не закривався.

Це архітектурна домінанта міської Соборної площі.

Пам'ятка архітектури місцевого значення.

Собор Св. Миколая, м. Радомишль. Фото 2016 р.

Червоне Свято-Миколаївська церква

Церкву споруджено 1877 р. коштом парафіян, поміщика Федора Терещенка та з казни. Дерев'яну церкву-попередницю, зведену у XVIII ст., 1880 р. перенесено на кладовище (1884 р. розібрано і на її місці збудовано нову).

У радянські часи було втрачено куполи храму – первісно церква була п'ятиверхою, у одному з куполів була дзвіниця. У 1990—2000-х рр. головний купол відновлено.

Пам'ятка архітектури місцевого значення.

Церква Св. Миколая, смт Червоне. Фото 2018 р.

Чоповичі

Свято-Троїцька церква

Свято-Троїцьку церкву в Чоповичах було споруджено 1900 р. за проектом архітектора Володимира Ніколаєва 1894 р. Церква замінила давніший храм, споруджений ще 1778 р. Місцеві жителі переказували, що ця церква була четвертою за ліком – попередні було знищено під час ворожих нападів.

Щодо подальшої долі храму існує декілька версій. За однією з них, храм було спалено комсомольцями після Великодня у 1927 р. За нацистської окупації було вирішено відбудувати церкву і у 1942 р. це було зроблено.

За іншою версією, церкву було закрито та позбавлено куполів, але не знищено у 1920-х рр., і у 1942 р. їй було повернуто первісний вигляд.

В будь-якому разі, з моменту відновлення своєї діяльності у 1942 р., храм жодного дня не закривався.

Пам'яткоохоронного статусу не має.

Церква Св. Трійці, смт Чоповичі. Фото 2013 р.

Чуднів

Церква Різдва Богородиці

Церкву в містечку (з 2012 р. – місті) Чуднів зведено у 1896-1897 рр. замість давнішого дерев'яного храму, збудованого 1772 р. коштом парафіян. За історичними джерелами, перший храм на цьому місці був ще за часів Богдана Хмельницького. Є відомості, що сучасну церкву було збудовано із цегли розібраного Бернардинського католицького монастиря.

У радянські часи церковну дзвіницю зруйнували, скинули хрести і дзвони, а в будівлі організували зерносховище. Лише під час 2-ої Світової війни в храмі відновили богослужіння. У 2010-х рр. було здійснено ремонт церкви.

Пам'ятка архітектури місцевого значення.

Церква Різдва Богородиці, м. Чуднів. Фото 2018 р.

Частина 2. Католицькі та лютеранські храми Житомир Кафедральний костел Св. Софії

Кафедральний костел Св. Софії було зведено у 1737-1746 рр. коштом єпископа Київського Яна Ожги. Попередній костел, збудований у 1724-1737 рр., довелося розібрати до фундаменту внаслідок допущених конструктивних помилок. А перший храм, що існував на цьому місці, був знищений внаслідок ворожого набігу ще у XV ст.

1768 р. костел було спалено російськими військами разом з містом, та оскільки храм мурований, 1769 р. його було відбудовано.

У 1789-1796 рр. костел капітально відремонтовано, прибудовано дві каплиці. Через поганий стан храму в 1800-1801 рр. стіни було розібрано до вікон і влаштовано новий дах. Тоді костел позбувся купола, було перебудовано фасад, встановлено новий орган.

1937 р. храм було закрито, перетворено на архів. 1975 р. здійснено ремонт споруди.

1991 р. костел повернули католицькій громаді. 22 жовтня 2011 р., з нагоди 10-річчя візиту в Україну, біля костелу встановлено пам'ятник Святому Йоану Павлу II.

Пам'ятка архітектури національного значення.

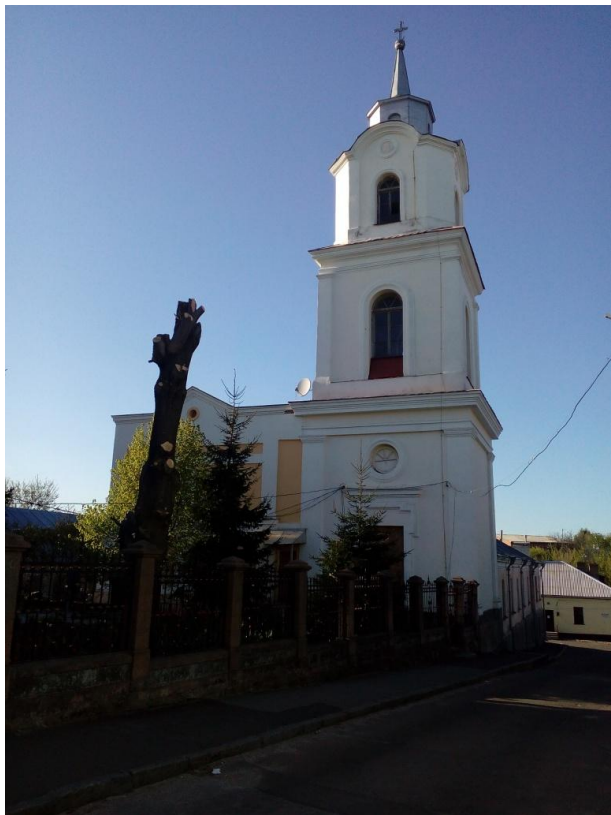

Кафедральний костел Св. Софії, м. Житомир. Фото 2019 р.

Дзвіниця костелу Св. Софії

Дзвіницю споруджено 1868 р. Має висоту 26 м.

Пам'ятка архітектури національного значення.

Дзвіниця костелу Св. Софії, м. Житомир. Фото 2018 р.

Семінарійський костел Св. Йоана з Дуклі

Костел зведено у 1838-1842 рр. як головний храм францисканського монастиря. Монастир було засновано 26 вересня 1763 р. Він складався із мурованих келій та дерев'яного костелу Св. Йоана з Дуклі (згорів 1820 р.).

Щоб уберегти монастирський комплекс від зазіхань влади Російської імперії, монастир було передано Луцько-Житомирській дієцезії під Духовну семінарію. Відтак костел став семінарійським.

У 1930-х рр. храм закрито. У споруді в різний час діяли: кінотеатр (до 1941 р.), обласна філармонія, обласний будинок народної творчості та відділ природи краєзнавчого музею (1940-і рр. – 1990 р.).

На початку 1991 р. костел було повернуто вірянам. 30 квітня 1991 р. освячено відремонтовану каплицю. У квітні 1992 р. храм було передано францисканцям-бернардинцям, які розпочали ремонт споруди. 25 жовтня 1997 р. почалася діяльність освяченого костелу. 1 березня 2006 р. францисканцям було передано приміщення колишнього монастиря, що з радянських часів використовувалися як обласний військкомат.

Пам'ятка архітектури національного значення.

Семінарійський костел Св. Йоана з Дуклі, м. Житомир. Фото 2018 р.

Костел Св. Вацлава

Дозвіл на будівництво храму нащадкам польських та чеських переселенців, що заселили села Крошня Руська та Крошня Чеська (з 1971 р. у складі міста; тепер історичні місцевості Житомира) надано у 1906 р. Через рік було засновано парафію. 1908 р. костел збудовано та освячено на земельній ділянці, пожертвованій місцевим католиком Андрієм Аршеневським.

1948 р. костел закрито, а парафію знято з реєстрації. У будівлі було влаштовано клуб, пізніше – бібліотеку. 1957 р. у споруді розмістилося Крошенське споживче товариство. 1960 р. у приміщенні костелу почав діяльність Житомирський харчокомбінат.

Парафію було відроджено 2001 р. Костел повернули парафіянам 2002 р. 28 вересня 2013 р., після завершення реставрації, було розпочато повноцінну діяльність відродженого храму.

Пам'яткоохоронного статусу не має.

Костел Св. Вацлава, м. Житомир. Фото 2018 р.

Каплиця Св. Станіслава на Польському кладовищі

Цвинтарну каплицю на Польському кладовищі (засноване 1799 р.) споруджено у 1841-1846 рр. Храм зазнав значних руйнувань під час 2-ої Світової війни. У 1990-х рр. його було відбудовано.

Каплицю описано в оповіданні письменника Володимира Короленка «Діти підземелля» (1886): *«На західній стороні, на горі, серед зотлілих хрестів та запалих могил, стояла давно занедбана капличка. У ній де-не-де провалився дах, стіни пообсипалися і, замість гучного, з високим тоном мідного дзвону, сови ночами заводили в ній свої зловісні пісні».*

Нині діюча. Пам'яткоохоронного статусу не має.

Каплиця Св. Станіслава, м. Житомир. Фото 2019 р.

Каплиця Св. Миколая

Споруджено 1788 р. на старому католицькому кладовищі. Зведено каплицю на місці давнього костелу Св. Миколая, що існував у XIV-XV ст. і був зруйнований під час одного з ворожих набігів.

Цвинтар було закрито 1799 р., тоді ж поховання перенесли на нове Польське кладовище.

Каплиця припинила діяльність у 1930-х рр. У споруді було розміщено клуб артілі «Червоний цвяховик».

Досі перебуває у занедбаному стані, ніяк не використовується. Унікальна сакральна споруда у стилі бароко.

Пам'ятка архітектури місцевого значення.

Каплиця Св. Миколая, м. Житомир. Фото 2019 р.

Лютеранська кірха Св. Анети

Споруджено 1896 р. за проектом міського архітектора Адама-Арнольда Енша. Історія лютеранської громади у Житомирі бере відлік з 1801 р. 1848 р. Яцента Кнаака, вдова німця-лютеранина Вільгельма Кнаака, подарувала частину заповіданих їй земель під лютеранську церкву та будинок для пастиря. На цьому місці згодом постав молитовний будинок. Кірха (дерев'яна) тоді знаходилася неподалік, на вул. Великій Бердичівській. Історія храму пов'язана із родиною Ріхтерів. Органістом у кірсі був Даніїл Ріхтер, дід майбутнього видатного піаніста Святослава Ріхтера. Згодом органістом був Едуард Ріхтер, рідний дядько Святослава.

Кірху було закрито у 1930-х рр. Після закриття приміщення використовували як спортивний зал «Динамо». Клуб продовжував діяти тут і після 2-ої Світової війни. З боку вітваря (вітварну частину було зруйновано) влаштовано 3-поверхову прибудову.

Лише 1990 р. споруду повернули вірянам. 1996 р. баптистська громада здійснила реставрацію кірхи. Поряд було споруджено 25-метрову дзвіницю, а також церковний комплекс зі школою. Нині приміщення кірхи Св. Анети – храм евангельських християн-баптистів, що спільно використовується і лютеранською громадою, яка проводить служби щонеділі та у свята.

Пам'ятка архітектури місцевого значення.

Лютеранська кірха Св. Анети, м. Житомир. Фото 2010 р.

Бердичів
Костел Непорочного Зачаття Діви Марії
Монастиря Босих Кармелітів

Нижній костел Непорочного Зачаття Діви Марії було закладено 2 березня 1634 р. Урочисте відкриття монастиря та освячення костелу відбулося 22 липня 1642 р. Фундатор Януш Тишкевич подарував ікону Богородиці, що у родині вважалася чудотворною. 19 квітня 1739 р., за проектом архітектора Яна де Вітте, було розпочато будівництво верхнього костелу. Храм освячено 1754 р.

1866 р. урядом Російської імперії монастир було скасовано. У його спорудах було розташовано різні установи. Сам костел перетворено на парафіяльний храм. 1917 р. костел та монастир знову перейшли у користування ченців. 1918 р. босі кармеліти повернули право власності на обитель.

1926 р. костел та монастир було закрито. У верхньому храмі відкрито музей, у нижньому – кінотеатр. У 1970-1980-х рр. будівлю костелу та споруди монастиря було реставровано. Тут розмістили музей, художню та музичну школи.

1992 р. будівлю костелу повернуто католицькій громаді. У 1990-х рр. реставровано нижній костел та келії. У 2000-2010-х рр. тривають реставраційні роботи у верхньому костелі. 19 липня 2015 р. перед монастирем встановлено пам'ятник Святому Йоану Павлу II.

Комплекс монастиря – пам'ятка архітектури національного значення.

Костел Непорочного Зачаття Діви Марії, м. Бердичів. Фото 2018 р.

Костел Св. Варвари

Костел споруджено 1826 р. За переказом, значну частку в будівництво вніс дід видатних композиторів Антона та Миколи Рубінштейнів. Храм замінив попередній дерев'яний костел, споруджений у 1759-1782 рр. коштом Варвари Радзивілл. Цей костел було розібрано 1828 р., після завершення спорудження сучасного храму.

Костел Св. Варвари відомий тим, що саме тут 14 березня 1850 р. взяли шлюб видатний письменник Оноре де Бальзак та Евеліна Ганська. Про це нині сповіщає дошка на стіні костелу, відкрита 1999 р. 1858 р. у храмі було охрещено Юзефа Коженювського – майбутнього письменника Джозефа Конрада. 1878 р. поряд із храмом споруджено цегляну дзвіницю. 1909 р. фасад костелу було прикрашено фігурами Божої Матері, апостолів Іоана, Петра і Павла.

1922 р. усі цінності храму конфісковано радянською владою, а 1937 р. його було закрито. Службу в костелі відновлено за нацистської окупації, 1941 р. Проте 1950 р. храм знову було закрито. Відтоді й до 1991 р. за костел правила хата на околиці міста, де було створено каплицю. Спочатку приміщення використовували як склад, згодом у колишньому костелі розмістили спортивну школу. 1969 р. храм було значно спотворено – знищено дзвіницю, орган, хори, замуровано головний вхід, а двері пробито у вівтарі. Лише 11 січня 1991 р. понівечений храм було повернуто вірянам. 24 червня 1992 р. у костелі Св. Варвари пройшла перша після тривалої перерви служба. Відтоді храм діє.

Пам'ятка архітектури національного значення.

Костел Св. Варвари, м. Бердичів. Фото 2019 р.

Городниця

Костел Св. Антонія Падуанського

Костел споруджено на початку ХХ ст. Він замінив попередню цегляну каплицю, зведену на початку ХІХ ст. коштом князів Любомирських та відновлену 1874 р. Вацлавом Руліковським. Каплицю розібрано після спорудження сучасного костелу.

З 1933 р. у приміщенні костелу працював Городницький сирзавод.

З 1990-х рр. – діючий римо-католицький храм.

Пам'ятка архітектури місцевого значення.

Костел Св. Антонія Падуанського, смт Городниця. Фото 2018 р.

Ємільчине
Костел Св. Апостола Матвія

Костел споруджено 1908 р. коштом парафіян.

У радянський час костел закривали двічі. Вперше храм було закрито 1934 р., але службу відновлено 1945 р.

Вдруге костел закрито 1961 р. У часи закриття у споруді існував склад. 1989 р. костел було повернуто вірянам.

Пам'яткоохоронного статусу не має.

Костел Св. Апостола Матвія, смт Ємільчине. Фото 2018 р.

Коростишів

Костел Різдва Пресвятої Діви Марії

Костел було закладено 1779 р. Юзефом Олізаром. 1796 р. його брат Філіп Олізар збільшив асигнування для храму, звів будинки для вікарія та органіста, а на початку ХІХ ст. – для священика (остання споруда збереглася). Костел постав на місці попереднього дерев'яного, спорудженого у 1602-1608 рр. коштом Адама та Анни Олізарів. 1802 р. Філіп Олізар добудував до храму каплицю-усипальницю Олізарів.

Громада католиків налічувала після 1917 р. понад 3 тис. вірян. 1936 р. костел було закрито, у ньому влаштували зерносховище. Було втрачено дзвіницю, вежі, орган, ікони, усе оздоблення. 1938 р. у споруді влаштовано кінотеатр на два зали, що працював до 1989 р. (окрім 1941-1943 рр., коли під час нацистської окупації міста у споруді діяла православна церква; католицького священика не було, до храму приходили православні та католики).

17 грудня 1989 р. місцевій католицькій громаді для здійснення служби повернули «малу залу», 29 червня 1991 р. увесь костел було повернуто громаді. У 1991-1997 рр. здійснено відбудову спотвореної будівлі. Переосвячено костел 9 листопада 1997 р. 27-28 вересня 2008 р. урочисто відзначено 400-річчя парафії.

Пам'ятка архітектури місцевого значення.

Костел Різдва Пресвятої Діви Марії, м. Коростишів. Фото 2018 р.

Любар

Костел Св. Архангела Михаїла і Св. Домініка

Будівництво домініканського костелу здійснено у 1752-1765 рр. коштом князів Любомирських. 4 серпня 1765 р. костел почав богослужіння з присвятою Св. Михаїлу та Св. Йоану (Яну) Непомуку. Храм постав на місці попереднього дерев'яного, спорудженого у 1630-1634 рр.

1782 р. до костелу прибудовано 2-поверхові корпуси монастиря. 8 листопада 1864 р. монастир закрито, домініканці пішли з Любара, у храмі почали служити парафіяльні священники.

У 1934 р. костел було закрито. Служба відновилася 1941 р., за нацистської окупації. 17 липня 1945 р. відбулася остання служба, костел повторно закрито. Наприкінці 1980-х рр. відновлено костел та поновлено служби. Освячення на честь Св. Архангела Михаїла та Св. Домініка відбулося 14 жовтня 1989 р.

Пам'ятка архітектури місцевого значення.

Костел Св. Архангела Михаїла і Св. Домініка, смт Любар. Фото 2018 р.

Малин

Костел Св. Анни

Костел було освячено 16 листопада 1884 р. Споруджено коштом Цецилії Радзивілл, яка заповідала 20 тис. крб на будівництво. На його місці існував давніший дерев'яний храм, споруджений коштом Станіслава Кордиша 1780 р. та освячений 1784 р. (1869 р. згорів).

1935 р. костел було закрито. У будівлі розмістилося медичне училище, згодом школа. 1991 р. відроджено парафію. 1 червня 1992 р. храм повернули католицькій громаді. 2013 р. розпочато капітальний ремонт споруди. 26 липня 2017 р. освячено вівтар.

Пам'яткоохоронного статусу не має.

Костел Св. Анни, м. Малин. Фото 2011 р.

Миропіль

Костел Св. Антонія Падуанського

Костел споруджено 1820 р. коштом Анни Ростворовської. 1828 р. освячено, у храмі почалось богослужіння.

Костел було закрито у радянський час. У 1990-х рр. службу відновлено.

Пам'ятка архітектури місцевого значення.

Костел Св. Антонія Падуанського, смт Миропіль. Фото 2018 р.

Радомишль

Лютеранська кірха

Кірху споруджено між 1901 та 1904 рр. На 1900 р. у Радомишлі та передмістях мешкало 135 лютеран. 1901 р. було засновано лютеранську парафію. Спершу вона не мала власного приміщення та належала до парафії Св. Катерини у Києві. Невдовзі було зведено молитовний будинок із житлом для пастора.

1904 р. парафія стала самостійною. З 1904 по 1915 рр. у кірсі правили загалом три пастирі. 1915 р., у зв'язку із 1-ою Світовою війною, німців Радомишля, як і з інших прифронтових районів, було виселено у Росію. Кірха тимчасово припинила діяльність. Відновилася служба у храмі 1918 р. Проте до 1927 р. власного настоятеля кірха не мала, лише 1927 р. у храмі почав служити пастор. 1928 р. її було закрито.

Після закриття будівлю переобладнано під житловий будинок. У такому статусі споруда перебуває і нині.

Пам'яткоохоронного статусу не має.

Колишня лютеранська кірха, м. Радомишль. Фото 2014 р.

Ружин

Костел Пресвятого Тіла і Крові Ісуса Христа

Костел споруджено у 1809-1815 рр. коштом графа Калиновського.

У 1920-х рр. костел закрито, знесено купол. У споруді спершу було влаштовано в'язницю, згодом – автомайстерню.

1990 р. понівечений костел було повернуто вірянам.

У 2000-2008 рр. здійснено відновлювальні роботи коштом родини Жебрівських та інших доброчинців. 11 жовтня 2008 р. консекровано (урочисто освячено) храм та вівтар. 2010 р. інтронізовано копію ікони Божої Матері Ченстоховської.

Пам'ятка архітектури місцевого значення.

Костел Пресвятого Тіла і Крові Ісуса Христа, смт Ружин. Фото 2014 р.

Частина 3. Втрачені храми Житомир

Церква Богоявлення Господнього, м. Житомир. Зведена 1898 р. Зруйнована 1975 р.

Церква Св. Олександра Невського, м. Житомир. Зведена 1858 р. Зруйнована 1927 р.

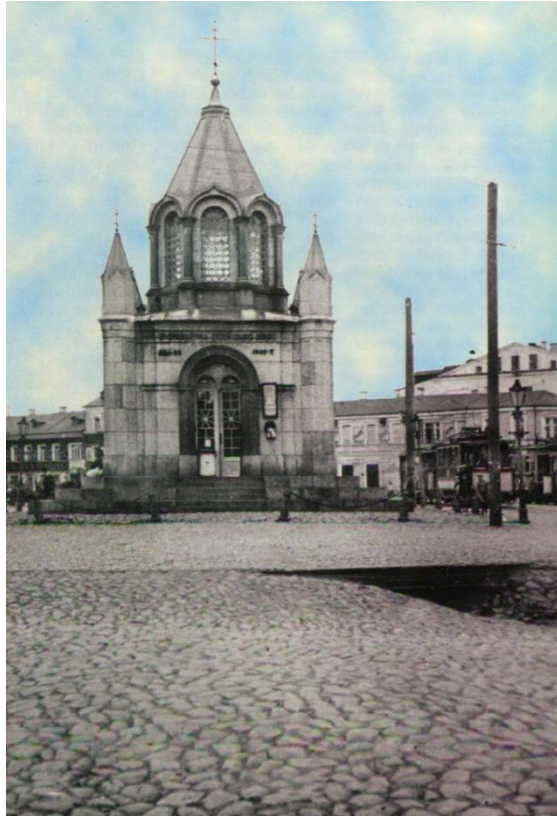
Церква Різдва Пресвятої Богородиці та церква Різдва Христового Архиерейського подвір'я, м. Житомир. Зведені 1886 р. та 1890 р. Зруйновані у радянський час.

Церква Св. Іоана Милостивого, м. Житомир. Зведена 1889 р. Згоріла 1923 р.

*Церква Преподобного Іова Почаївського, м. Житомир. Зведена 1904-1905 рр.
Зруйнована у радянський час.*

Каплиця Св. Євдокії, м. Житомир. Зведена 1868 р. Зруйнована 1925 р.

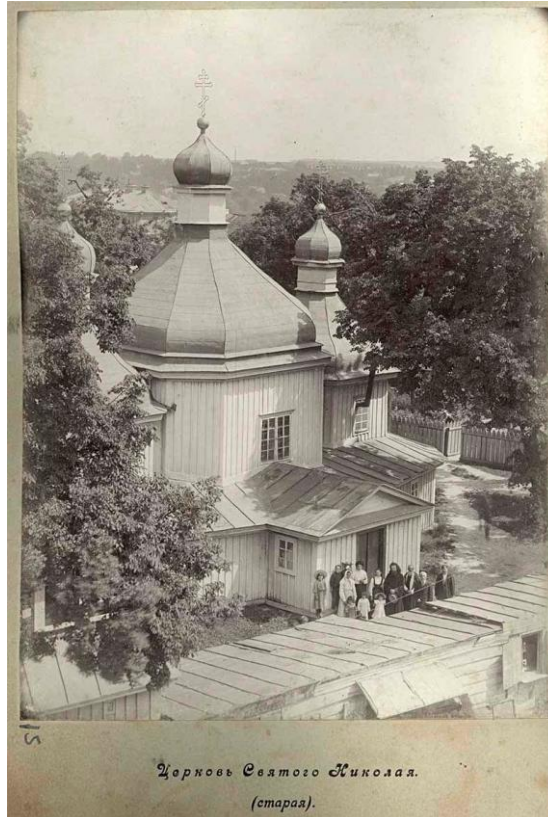

*Каплиця в пам'ять про жертв холерних морів, м. Житомир. Зведена наприкінці XIX ст.
Зруйнована у радянський час.*

Бердичів

Собор Успіння Богородиці, м. Бердичів. Зведений 1815-1837 рр. Зруйнований 1936 р.

Церква Св. Миколая, м. Бердичів. Зведена 1748-1751 рр. Розібрана 1906 р.

Брусилів

Церква Воскресіння Христового, смт Брусилів. Зведена 1711 р. Спалена 1943 р.

Церква Вознесіння Господнього, смт Брусилів. Зведена 1839-1846 рр. Зруйнована у 1930-х рр.

Костел Зішестя Святого Духа, смт Брусилів. Зведений 1780 р. Зруйнований 1978 р.

Ємільчине

Церква Різдва Богородиці, смт Ємільчине. Зведена 1894 р. Зруйнована 1935 р.

Корнин

Церква Воскресіння Христового, смт Корнин. Зведена 1839 р. Зруйнована у радянський час.

Коростишів

Церква Різдва Богородиці, м. Коростишів. Зведена 1741 р. Зруйнована 1936 р.

Новоград-Волинський

Преображенський собор, м. Новоград-Волинський. Зведений 1861 р. Зруйнований 1935 р.

*Троїцька церква, м. Новоград-Волинський. Дата будівництва невідома.
Зруйнована у 1930-х рр.*

*Костел Воздвиження Хреста Господнього, м. Новоград-Волинський. Зведений 1753-1766 рр.
Зруйнований 1935 р.*

Овруч

*Костел Внебовзяття Пресвятої Діви Марії, м. Овруч. Зведений 1790 р.
Зруйнований у 1930-х рр.*

Радомишль

Церква Св. Трійці, м. Радомишль. Зведена 1763 р. Зруйнована 1927 р.

*Католицька каплиця, м. Радомишль. Зведена 1804 р.
Залишки каплиці 1954 р. включено у об'єм будівлі районного будинку культури.*

Черняхів

Церква Св. Георгія, смт Черняхів. Зведена 1801 р. Зруйнована у 1930-х рр.

Чуднів

Церква Воскресіння Христового, м. Чуднів. Зведена 1780 р. Зруйнована у 1930-х рр.

Церква Апостолів Петра і Павла, м. Чуднів. Зведена 1759 р. Розібрана 1911 р.

*Костел Знайдення Господнього Хреста, м. Чуднів. Зведений 1760-1762 рр.
Зруйнований у радянський час.*

Янушпіль (нині Іванопіль)

*Церква Різдва Богородиці, містечко Янушпіль (нині смт Іванопіль). Зведена 1764 р.
Зруйнована у радянський час.*

Частина 4. Синагоги Житомир

Синагога, м. Житомир. Зведена 1911 р. Зруйнована 2013 р. Фото 2010 р.

Бердичів

Хоральна синагога, м. Бердичів. Зведена 1850 р. З 1964 р. – рукавична фабрика. Фото 2019 р.

Центральна синагога «Хабад», м. Бердичів. Зведена 1891 р. Діюча. Фото 2019 р.

*Загребельна синагога, м. Бердичів. Зведена 1890 р. Нині амбулаторія сімейного лікаря.
Фото 2019 р.*

Староміська синагога, м. Бердичів. Зведена у XIX ст. Зруйнована 1941 р.

Синагога, м. Бердичів. Зведена у XIX ст. Зруйнована у 1930-х-1940-х рр.

Городниця

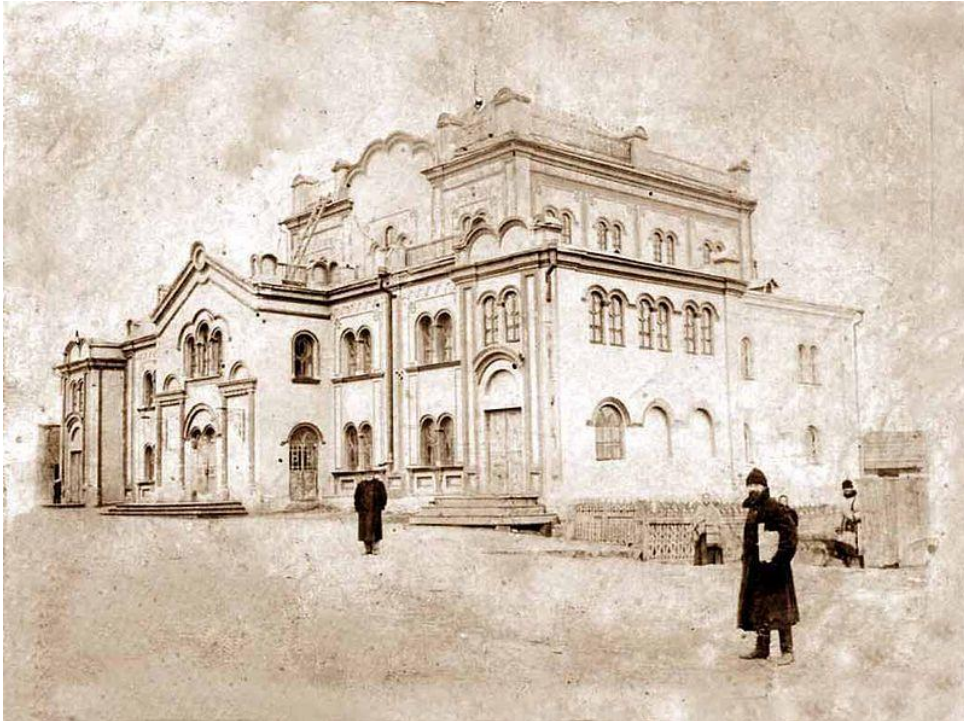
*Велика синагога, смт Городниця. Зведена наприкінці XIX – на початку XX ст.
Нині селищна рада. Фото 2018 р.*

Новоград-Волинський

Синагога, м. Новоград-Волинський. Зведена 1740 р. Зруйнована у радянський час.

Радомишль

Синагога, м. Радомишль. Зведена 1887 р. Зруйнована у 1930-х рр.

Використані джерела

Книги

Историко-статистическое описание церквей и приходов Волынской епархии / Составил Преподаватель Волынской духовной Семинарии Н. И. Теодорович. Том 1. Уезды Житомирский, Новоград-Волынский и Овручский. – Почаев: В типографии Почаево-Успенской Лавры, 1888.

Памятная книжка Киевской епархии на 1913 г. / Составлена под редакцией протоиерея И.Троицкого. – Киев: Типо-литография Императорского университета Св. Владимира, Акц. О-ва Печ. и Изд. Дела Н.Т.Корчак-Новицкого, 1913.

Переверзев Н.В. Справочная книга о приходах и монастырях Волынской епархии. Издание Волынского Владимиро-Васильевского Братства. – Житомир, 1914.

Сказания о населенных местностях Киевской губернии или Статистические, исторические и церковные заметки о всех деревнях, селах, местечках и городах, в пределах губернии находящихся / Собрал Л. Похилевич. – Киев: Типография Киевопечерской Лавры, 1864.

Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich. - Warszawa : Filip Sulimierski i Władysław Walewski, 1880. - Т. I.

Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich. - Warszawa : Filip Sulimierski i Władysław Walewski, 1881. - Т. II.

Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich. - Warszawa : Filip Sulimierski i Władysław Walewski, 1882. - Т. III.

Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich. - Warszawa : Filip Sulimierski i Władysław Walewski, 1883. - T. IV.

Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich. - Warszawa : Filip Sulimierski i Władysław Walewski, 1884. - T. V.

Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich. - Warszawa : Filip Sulimierski i Władysław Walewski, 1885. - T. VI.

Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich. - Warszawa : Filip Sulimierski i Władysław Walewski, 1886. - T. VII.

Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich. - Warszawa : Filip Sulimierski i Władysław Walewski, 1888. - T. IX.

Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich. - Warszawa : Filip Sulimierski i Władysław Walewski, 1900. - T. XV.

Електронні ресурси

<http://radomyshl.blogspot.com/>

<https://pastvu.com/>

<http://rkc.in.ua/>

<http://brusyliv.org.ua/>

<http://zhzh.info/>

<http://korostyshev.net/>